HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

EMPIRICAL AND THEORETICAL ANALYSIS OF INSTITUTIONAL BARRIERS TO THE IMPLEMENTATION OF "0$ TO $1" INNOVATIONS IN THE UZBEKISTAN ECONOMY

Saidnazarova Odinabonu Saidolim qizi
Tashkent State University of Economics,
Faculty of Management, 2nd year student of Business Management
Email: osaidnazarova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida "0 dan 1 gacha" ($0 to $1), ya'ni tubdan yangi, disruptiv va radikal innovatsiyalarni yaratish hamda ularni iqtisodiyot tarmoqlariga joriy etish yo‘lidagi institutsional to‘siqlarni chuqur nazariy va empirik jihatdan tahlil qiladi. Tadqiqot xalqaro miqyosda e'tirof etilgan IMRAD (Kirish, Metodologiya, Natijalar va Muhokama) uslubiyotiga asoslangan holda tayyorlangan bo‘lib, milliy innovatsion tizimning evolyutsion shakllanishi, me'yoriy-huquqiy bazaning amaliy samaradorligi, venchur moliyalashtirish mexanizmlaridagi bo‘shliqlar hamda inson kapitalining hozirgi holatini tizimli ravishda o‘rganadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, garchi mamlakatda davlat tomonidan innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash hajmi oshirilgan va strategik maqsadlar belgilangan bo‘lsa-da, ekotizimda davlat monopoliyasining saqlanib qolayotgani, moliyaviy rag'batlarning yetishmasligi va yuqori malakali, global fikrlaydigan kadrlarning taqchilligi radikal innovatsiyalar rivojiga jiddiy to‘sqinlik qilmoqda. Global Innovatsiyalar Indeksi va mahalliy statistika idoralari, xalqaro tashkilotlar ma'lumotlariga tayangan holda, maqolada O‘zbekistonda mavjud innovatsiyalar asosan "1 dan n gacha" xususiyatga ega ekanligi ilmiy asoslab berilgan. Tadqiqot yakunida institutsional muhitni tubdan isloh qilish, tadbirkorlik xavf-xatarlarini huquqiy himoya qilish va ochiq innovatsion tizimni shakllantirish bo‘yicha kompleks ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘z: $0 to $1 innovatsiyalar, institutsional to‘siqlar, venchur kapitali, kraudfanding, Global Innovatsiyalar Indeksi (GII), startap ekotizimi, O‘zbekiston iqtisodiyoti, radikal innovatsiyalar, inson kapitali, innovatsion faoliyat.

Abstract: This scientific article provides an in-depth theoretical and empirical analysis of the institutional barriers to creating and implementing "$0 to $1" innovations within the economy of the Republic of Uzbekistan. Based on the internationally recognized IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) methodology, the study systematically examines the evolutionary formation of the national innovation system, the practical effectiveness of the regulatory framework, gaps in venture financing mechanisms, and the current state of human capital. The analysis reveals that although state support for innovation has increased and strategic goals have been set, the persistence of state monopoly in the ecosystem, the lack of financial incentives, and the shortage of highly qualified, globally-minded personnel significantly hinder the development of radical innovations. Drawing on data from the Global Innovation Index (GII), local statistical agencies, and international organizations, the article scientifically substantiates that existing innovations in Uzbekistan are predominantly of a "1 to n" nature. The study concludes with comprehensive scientific and practical recommendations for fundamentally reforming the institutional environment, legally protecting entrepreneurial risks, and forming an open innovation system.

Keywords: $0 to $1 innovations, institutional barriers, venture capital, crowdfunding, Global Innovation Index (GII), startup ecosystem, economy of Uzbekistan, radical innovations, human capital, innovation activity.

Аннотация: В данной научной статье представлен глубокий теоретический и эмпирический анализ институциональных барьеров на пути создания и внедрения инноваций

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

“от $0 до $1” в экономике Республики Узбекистан. На основе международно признанной методологии IMRAD (Введение, Методы, Результаты и Обсуждение) в исследовании систематически рассматриваются эволюционное формирование национальной инновационной системы, практическая эффективность нормативно-правовой базы, пробелы в механизмах венчурного финансирования и текущее состояние человеческого капитала. Анализ показывает, что, хотя государственная поддержка инноваций возросла и стратегические цели были определены, сохранение государственной монополии в экосистеме, отсутствие финансовых стимулов и нехватка высококвалифицированных, глобально мыслящих кадров существенно препятствуют развитию радикальных инноваций. Опираясь на данные Глобального инновационного индекса (ГИИ), местных статистических агентств и международных организаций, в статье научно обосновывается, что существующие в Узбекистане инновации носят преимущественно характер “от 1 до n”. Исследование завершается комплексными научно-практическими рекомендациями по фундаментальному реформированию институциональной среды, правовой защите предпринимательских рисков и формированию открытой инновационной системы.

Ключевые слова: инновации “от $0 до $1”, институциональные барьеры, венчурный капитал, краудфандинг, Глобальный инновационный индекс (ГИИ), стартап-экосистема, экономика Узбекистана, радикальные инновации, человеческий капитал, инновационная деятельность.

Jahon iqtisodiyotining mislsiz tezlikda globallashuvi, sanoatning to‘rtinchi inqilobi va raqamli transformatsiya sharoitida barqaror iqtisodiy o‘sishning eng asosiy tayanchi sifatida innovatsiyalar e’tirof etiladi. Zamonaviy iqtisodiy nazariyada, xususan Yozef Shumpeterning “yaratuvchanlik buzg’unchiligi” nazariyasida innovatsiyalar iqtisodiyotni harakatga keltiruvchi markaziy kuch sifatida talqin qilinadi. Texnologik rivojlanish jarayonlarini tavsiflashda innovatsiyalar o‘zining xususiyati, qamrovi va iqtisodiyotga ko‘rsatadigan ta’sir darajasiga ko‘ra asosan ikki yirik toifaga ajratiladi: “1 dan n gacha” (inkremental, moslashtiruvchi, mavjud texnologiyalarni bosqichma-bosqich takomillashtirish) va “0 dan 1 gacha” (radikal, tubdan yangi, disruptiv). Piter Til tomonidan ilgari surilgan “$0 to $1” konseptual yondashuvi jamiyatda, fanda va bozorda avval umuman mavjud bo‘lmagan, mutlaqo yangi qiymat yaratuvchi, vertikal o‘sishni ta’minlovchi g’oyalar va texnologiyalarni ifodalaydi. Rivojlanayotgan mamlakatlar, xususan o‘tish iqtisodiyotini boshidan kechirayotgan O‘zbekiston uchun xorijiy texnologiyalarni import qilish, ulardan nusxa ko‘chirish va mahalliy sharoitga moslashtirish iqtisodiy o‘sishning dastlabki bosqichlarida, ayniqsa sanoatlashuv jarayonlarida o‘zini oqlagan bo‘lsa-da, bugungi kunga kelib bu yetarli emasligi ayon bo‘lmoqda. O‘rta darajadagi daromadlar tuzog’iga tushib qolmaslik, xalqaro mehnat taqsimotida faqat xomashyo yetkazib beruvchi emas, balki intellektual mulk eksportyori maqomiga erishish uchun iqtisodiyotni “0 dan 1 gacha” bo‘lgan innovatsiyalar modeliga o‘tkazish dolzarb ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasi so‘nggi yillarda milliy iqtisodiyotni innovatsion relslarga o‘tkazish, raqobatbardosh milliy innovatsiya tizimini shakllantirish bo‘yicha qator muhim institutsional islohotlarni amalga oshirdi. Xususan, bu boradagi qonunchilik bazasini mustahkamlash maqsadida 2020-yil 24-iyulda qabul qilingan O‘RQ-630-sonli “Innovatsion faoliyat to‘g’risida”gi Qonun sohadagi rasmiy “o‘yin qoidalari”ni, innovatsion faoliyat subyektlarining huquq va majburiyatlarini, davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlarini belgilab beruvchi fundamental hujjatga aylandi. Qonunda innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning asosiy prinsiplari -ochiqlik, oshkoralik, raqobatni rivojlantirishga ko‘maklashish hamda intellektual mulk obyektlarini huquqiy muhofaza qilish kabi jihatlar qat’iy belgilab qo‘yildi. Bunga parallel ravishda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-iyuldagi farmoni bilan tasdiqlangan “2022-2026 yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovatsion

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

rivojlanish strategiyasi" qabul qilinib, unda inson kapitalini rivojlantirish, ta'limning barcha bosqichlarida yaratuvchanlik va innovatsion tadbirkorlik ko'nikmalarini singdirish, startap tashabbuslarni tizimli qo'llab-quvvatlash va hududlarning innovatsion faolligini oshirish kabi o'ta muhim maqsadli ko'rsatkichlar o'z aksini topdi. Hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan bu kabi harakatlar va kiritilayotgan katta hajmdagi investitsiyalar natijasida mamlakatda innovatsion faol korxonalar ulushi ortib borayotgani kuzatilmoqda. Shunga qaramay, amaliyotdagi empirik kuzatuvlar, qator akademik tadqiqotlar va xalqaro nufuzli reytinglar, xususan Jahon Intellektual Mulk Tashkiloti (WIPO) tomonidan yuritiladigan Global Innovatsiyalar Indeksi (GII) ma'lumotlari tahlili shuni aniq ko'rsatmoqdaki, O'zbekistonda mavjud bo'lgan innovatsion jarayonlar hanuzgacha asosan texnologik adaptatsiya, ilg'or xorijiy uskunalar importi va mavjud ishlab chiqarish hamda xizmat ko'rsatish jarayonlarini qisman raqamlashtirish bilan cheklanib qolmoqda. Jahon fanini larzaga soluvchi tubdan yangi ixtirolar yaratish, dunyo bozorida yirik kapitalga ega bo'lgan holda raqobatlasha oladigan venchur loyihalar (jumladan, Unicorn darajasiga yetgan kompaniyalar) barpo etish va ilmiy sig'imi g'oyat yuqori bo'lgan (high-tech) mahsulotlar ishlab chiqarish sohasida jiddiy oqsoqliklar, tizimli nomutanosibliklar kuzatilmoqda. Ushbu holat respublika iqtisodiyotida radikal innovatsiyalarni joriy etishga hamda startaplar faoliyatini globallashtirishga to'sqinlik qilayotgan chuqur ildiz otgan institutsional to'siqlar mavjudligidan dalolat beradi. Mazkur yirik hajmdagi tadqiqotning asosiy maqsadi -O'zbekiston iqtisodiyotida "0 dan 1 gacha" turdagi innovatsiyalar rivojlanishiga hamda keng miqyosda quloch yozishiga to'g'ridan-to'g'ri xalaqit berayotgan institutsional (me'yoriy-huquqiy, moliyaviy, tarkibiy va kognitiv-intellektual) to'siqlarni to'liq identifikatsiya qilish, ularning iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'lamini chuqur ilmiy baholash va mazkur to'siqlarni samarali bartaraf etish bo'yicha ilmiy, nazariy va amaliy jihatdan asoslangan istiqbolli yechimlarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekistonning milliy innovatsion ekotizimi, xususan, undagi faol ishtirokchilar bo'lmish texnologik startaplar, mahalliy va xorijiy venchur fondlari, ilmiy-tadqiqot institutlari, biznes-inkubatorlar, texnoparklar hamda sohani muvofiqlashtiruvchi davlat boshqaruvi organlari o'rtasidagi murakkab institutsional munosabatlar majmuasi olingan. Tadqiqot davomida davlat monopoliyasining ta'siri, intellektual mulk huquqlarining amaliy kafolatlari va moliyaviy bozorlar holati obyektiv baholanadi.

Ushbu tadqiqotni amalga oshirish jarayonida O'zbekistondagi innovatsion muhitni, qonunchilik bazasining real ta'sirini hamda tadbirkorlik ekotizimini har tomonlama baholash uchun ham miqdoriy (quantitative), ham sifat (qualitative) keng qamrovli nazariy-tahliliy usullardan unumli foydalanildi. Metodologik yondashuvning fundamental nazariy asosi sifatida T. Veblen, R. Kouz hamda Duglass Nort (Douglass North) kabi neoinstitutsionalizm namoyandalari tomonidan shakllantirilgan institutsional iqtisodiyot nazariyasi tanlandi. Nobel mukofoti sovrindori Duglass Nort nazariyasiga ko'ra, institutlar -bu jamiyatdagi insonlar va tashkilotlar o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy o'zaro munosabatlarni shakllantiruvchi, ularni tartibga soluvchi o'ziga xos "o'yin qoidalari" bo'lib, ular rasmiy (qabul qilingan qonunlar, davlat farmonlari, huquqiy normalar, shartnomalar) va norasmiy (jamiyatdagi urf-odatlar, tadbirkorlik madaniyati, xavf-xatarga bo'lgan munosabat, an'analar) cheklovlardan iborat bo'ladi. Iqtisodiy o'sish va ayniqsa radikal innovatsiyalar aynan shu institutlarning qay darajada samarali ishlashi, rasmiy qonunlarning norasmiy amaliyot bilan qay darajada uyg'unlashganiga bog'liq. Aynan mazkur yondashuv orqali tadqiqotda iqtisodiy ishtirokchilarning (innovatorlar, investorlar, hukumat) institutsional muhit sababli duch kelayotgan o'ziga xos to'siqlari tahlil qilindi.

Miqdoriy tahlillar jarayonida makroiqtisodiy innovatsion landshaftni baholash uchun eng nufuzli manba sifatida Jahon Intellektual Mulk Tashkiloti (WIPO) tomonidan har yili e'lon qilib boriladigan Global Innovatsiyalar Indeksi (Global Innovation Index - GII) ma'lumotlar bazasi olindi. Jumladan,

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

GII reytingidagi 2020-2025 yillar oralig'idagi O'zbekistonning xalqaro maydondagi o'rni, uning dinamikasi, ayniqsa innovatsion resurslar (Innovation Inputs - institutlar, inson kapitali, infratuzilma) va innovatsion natijalar (Innovation Outputs - bilim, texnologiya, patentlar, ijodiy natijalar) o'rtasidagi statistik tafovutlar qiyosiy va trendli tahlil usullarida o'rganildi. Shuningdek, O'zbekiston hududlarida oziq-ovqat sanoati va boshqa real tarmoqlardagi korxonalarning innovatsion faolligini o'rganishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi va qator mahalliy izlanuvchi olimlar (jumladan, M. Dadamirzayev, A. Matsapayev kabi tadqiqotchilar) tomonidan olib borilgan empirik kuzatuvlar statistik guruhlash, vaqt qatorlarini (time-series) taqqoslash, klaster tahlili (ierarxik algoritm asosida 0 dan 1 gacha bo'lgan masshtabga keltirilgan yagona shkala) usullari orqali chuqur qayta ishlandi. Sotsiologik o'lchovlar va amaliyotdan olingan birlamchi empirik ma'lumotlar BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) tomonidan tayyorlangan, O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot va startaplar faoliyatini o'rganishga qaratilgan fundamental hisobotlardagi sotsiologik so'rovnoma natijalariga asoslandi. Xususan, mamlakat miqyosida faoliyat yuritayotgan startaplar asoschilari va rahbarlari o'rtasida o'z biznesida yangi (0 to 1) texnologiyalarni o'zlashtirishdagi obyektiv va subyektiv to'siqlar bo'yicha respondentlarning fikrlari, foizli ulushlari statistik jihatdan taqsimlandi va olingan natijalar iqtisodiy nazariya prizmasidan tahlil etildi.

Sifat tahlili bosqichida asosan me'yoriy-huquqiy baza va siyosiy hujjatlar obyekti sifatida olindi. Mamlakatdagi rasmiy normativ-huquqiy hujjatlar, jumladan, 2020-yil 24-iyuldagi O'RQ-630-sonli "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi qonun hamda davlat rahbarining 2022-yil 7-iyuldagi "2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-165-son Farmoni kontent-tahlil (content and policy analysis) usuli yordamida o'rganib chiqildi. Bunda, qonun hujjatlarida belgilangan mexanizmlarning amaliyotdagi ijrosi, venchur moliyalashtirish sohasidagi bo'shliqlar, xususan, "UzVC" milliy venchur fondining tashkiliy tuzilmasi, faoliyatidagi cheklovlar va IT Park doirasidagi tashkiliy-ma'muriy munosabatlarning radikal innovatsiyalarga qay darajada ta'sir etayotgani deduksiya va induksiya usullari yordamida mantiqiy jihatdan baholandi. Shuningdek, O'zbekistonda hali to'la shakllanmagan kraudfanding (equity va P2P lending) kabi muqobil hamda zamonaviy moliyalashtirish mexanizmlariga nisbatan qonunchilikdagi huquqiy munosabat xalqaro tajriba (AQSh, Ispaniya, Nigeriya, Rossiya amaliyoti) bilan qiyosiy huquqiy tahlil doirasida solishtirildi. Bu kabi murakkab va integratsiyalashgan metodologik yondashuv orqali muammoning nafaqat iqtisodiy-texnik, balki sof institutsional, huquqiy va sotsiologik yechimlarini ilmiy asoslash imkoniyati yaratildi.

O'zbekistonda shakllanib borayotgan innovatsion ekotizimning joriy makroiqtisodiy va tarmoq darajasidagi ko'rsatkichlari tahlili shuni isbotlaydiki, davlat tomonidan izchil va katta miqyosda qo'llanilayotgan chora-tadbirlar, moliyaviy inyeksiyalar va rag'batlantirish siyosati ma'lum bir miqdoriy (ekstensiv) o'sishni ta'minlagan bo'lsa-da, sifat jihatidan tub o'zgarishlar, ya'ni xalqaro maydonda raqobatlasha oladigan $0 to $1 innovatsiyalar generatsiyasi yetarli darajada kuzatilmayapti. Quyida mazkur xulosani asoslovchi qator statistik va amaliy dalillar ketma-ketlikda keltirilgan.

Jahon Intellektual Mulk Tashkilotining (WIPO) eng so'nggi va rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston 2025-yilgi GII reytingida jahonning 139 iqtisodiyoti orasida 79-o'rinni qayd etgan. Reytingning statistik ishonchlilik oralig'i (confidence interval) 70-85 o'rinlar orasida tebranishini inobatga olsak, pozitsiya barqarorlashgan. Daromad darajasi bo'yicha guruhida (o'rtachadan past daromadli davlatlar) O'zbekiston Iordaniya, Tunis va Marokash kabi davlatlar qatorida o'z joyiga ega. So'nggi besh yildagi dinamikaga e'tibor qaratadigan bo'lsak, raqamlardagi o'zgarishlar mamlakatda innovatsion salohiyatning ma'lum darajada barqaror, ammo bir xil qolipda qotib qolgan o'sish tendensiyasini ko'rsatadi.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Yil	Umumiy GII reytingidagi o‘rni	Innovatsion Kirish (Inputs) o‘rni	Innovatsion Chiqish (Outputs) o‘rni	Tafovut (Kirish va Chiqish orasidagi farq)
2020	93	81	118	-37
2021	86	75	100	-25
2022	82	68	91	-23
2023	82	72	88	-16
2024	83	71	91	-20
2025	79	69	92	-23

1-jadval. O‘zbekistonning Global Innovatsiyalar Indeksidagi (GII) yillar kesimidagi ko‘rsatkichlari dinamikasi (2020-2025 yy.)[1]

Yuqorida taqdim etilgan 1-jadvaldan juda muhim bir institutsional ziddiyat yaqqol namoyon bo‘ladi: O‘zbekiston doimiy ravishda “Innovatsion Kirish” (Innovation Inputs -qulay me’yoriy institutlar, inson kapitalini shakllantirish bo‘yicha ta’lim sarf-xarajatlari, umumiy infratuzilma, qonunchilik -2025-yilda 69-o‘rin) ko‘rsatkichlari bo‘yicha o‘zining “Innovatsion Chiqish” (Innovation Outputs -intellektual mulk eksporti, yangi tub texnologiyalar, tijoratlashtirilgan patentlar, ijodiy natijalar va ilmiy maqolalar sifati -2025-yilda 92-o‘rin) ko‘rsatkichlariga nisbatan sezilarli darajada yuqori va yaxshi natijalarni qayd etib kelmoqda.

Bu iqtisodiy mantiq nuqtai nazaridan shuni anglatadiki, mamlakat iqtisodiyotiga, ta’lim tizimiga va fanga davlat tomonidan ulkan hajmdagi resurslar (mablag’, kadrlar, binolar, texnoparklar) kiritilmoqda va bu mablag’larning miqdori o‘sib bormoqda, ammo ushbu qimmatli resurslar natijada tijoratlashtirilgan, dunyo bozorini qamrab oluvchi radikal innovatsiyalarga ($0 to $1 mahsulotlariga), xalqaro olingan patentlarga samarali ravishda aylanmayapti. O‘rtadagi bu katta “uzilish” resurslarning qayerdadir byurokratik chigalliklarda isrof bo‘layotganiga, tizimdagi transmissiya mexanizmlarida

[1] WIPO, GII 2020-2025 yillik rasmiy hisobotlaridan olingan

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

qattiq nosozlik yuzaga kelganiga -yirik institutsional to‘siqlarning ustunligiga aniq ishora qiladi. Buning yorqin dalili sifatida GII tarkibidagi ayrim dolzarb indikatorlarga murojaat qilamiz. Masalan, O‘zbekistonda mamlakat yalpi ichki mahsulotining ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga (ITM/R&D - Gross expenditure on R&D) qaratilgan yalpi xarajatlari hajmi 2023-yil yakunlariga ko‘ra YaIMning atigi 0.13 foizini tashkil etgan. Holbuki, bu ko‘rsatkich undan avvalgi yilga nisbatan hatto 0.03 foiz bandga pasayganligi hamda aynan R&D xarajatlari bo‘yicha mamlakatimiz dunyoda 98-o‘rinni egallab turganligi ilmiy soha moddiy bazasining qanchalik zaif ekanligini tasdiqlaydi. O‘zbekistonning GII doirasida “Intellektual aktivlar intensivligi” (Intangible asset intensity) va “Bilim talab qiladigan tarmoqlardagi bandlik” (Knowledge-intensive employment) kabi eng muhim 0 dan 1 gacha texnologiyalarni yaratuvchi ko‘rsatkichlari bo‘yicha esa ma’lumotlar to‘liqligicha yo‘qligi yoki eskirganligi qayd etilgan. Bu esa mamlakatda rasmiy statistika yuritilishida intellektual va g’oyaviy bazadan ko‘ra ko‘proq moddiy baza hisobga olinishini bildiradi.

Davlat rasmiy statistikasi doirasida korxonalarning innovatsion faolligi kuzatilganda ijobiy trendlar mavjud. Masalan, M. Dadamirzayev tomonidan oziq-ovqat sanoati korxonalari misolida qilingan tahlillarga ko‘ra, ma’lum davr mobaynida sohada innovatsion faol korxonalar ulushi 13.2 foizdan 28.9 foizga yetib, qariyb 2.2 baravar o‘sganligi, sohaga yo‘naltirilgan innovatsion mahsulot ishlab chiqarish hajmi 1 050 mlrd so‘mdan 3 190 mlrd so‘mga ko‘tarilib, 200 foizdan ortiq mislsiz o‘sish qayd etilganligi hamda mehnat unumdorligi ham 60 foizga ortgani tasdiqlanadi. Ammo ushbu sanoat ko‘rsatkichlarining asosiy qismini chuqur tahlil qilsak, bu “innovatsiyalar” aslida chet eldan litsenziyaga ega bo‘lgan zamonaviy uskunalar olib kelish, qadoqlash liniyalarini almashtirish yoki mavjud logistika zanjirini kompyuterlashtirish kabi jarayonlarga, ya’ni sof “1 dan n gacha” bo‘lgan inkremental innovatsiyalarga to‘g’ri kelishini ko‘rishimiz mumkin. Texnologik startaplar sohasida esa holat biroz farqli. Bugungi kunda moliya bozori (Fintech) va qishloq xo‘jaligida (Agrotech) faoliyat yurituvchi startaplar raqamli to‘lovlar, masofaviy xizmatlar ko‘rsatish tizimlarini joriy etish orqali iqtisodiy o‘sishga va maishiy qulaylikka o‘z hissalarini qo‘shmoqda. Biroq, bularning aksariyati Yevropa, AQSh yoki Rossiyada allaqachon muvaffaqiyat qozongan, sinovdan o‘tgan biznes-modellarning (masalan, taksi agregatorlari, yetkazib berish xizmatlari, p2p to‘lov ilovalari) mahalliy bozor uchun moslashtirilgan nusxalari (klonlari) hisoblanadi. Global darajadagi eng yirik innovatsiyalarni o‘zida ifoda etuvchi “Unicorn” (kapitalizatsiyasi yoki bozor qiymati 1 milliard AQSh dollaridan oshgan, ro‘yxatdan o‘tmagan startap) kompaniyalar xalqaro ro‘yxatida O‘zbekistondan faqatgina bitta kompaniya -moliya va elektron tijorat xizmatlarini ko‘rsatuvchi “Uzum” ekotizimi qayd etilgan bo‘lib, uning rasmiy baholanishi aynan 1 mlrd AQSh dollarini tashkil etadi. Bu butun boshli 37 millionlik O‘zbekiston bozori uchun hozircha yagona natijadir. Milliy brendlar qatorida eng yirik qiymatga ega bo‘lgan subyekt ham “UZTELECOM” ($294.7 mln) hisoblanib, u asosan telekommunikatsiya infratuzilmasi provayderidir, radikal ixtirolar yaratuvchi hub emas.

To‘siqning turi va xususiyati	**Respondentlar tomonidan belgilangan ustuvorligi (foiz hisobida, %)**
1. Malakali va tajribali kadrlarning yetishmasligi (kognitiv to‘siq)	50%

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

2. Texnologiyalarni joriy etishdagi yuqori xarajatlar (moliyaviy to‘siq)	35%
3. Innovatsion resurslardan foydalanishning cheklanganligi (infratuzilmaviy to‘siq)	35%
4. Yangi texnologiyalarning murakkabligi va tushunarsizligi (texnik to‘siq)	10%

2-jadval. O‘zbekistondagi startap kompaniyalar tomonidan yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish va innovatsiya kiritishdagi asosiy to‘siqlarni baholash darajasi[2]

Ushbu ijtimoiy so‘rov ko‘rsatmoqdaki, bozorning yarmidan ko‘pi (50 foizi) texnologiyaning o‘zi yoki texnik uskunalarning yo‘qligidan emas, balki g’oyani amaliyotga tadbiq eta oladigan “Inson kapitali”ning pastligidan, malakali muhandislar, kod yozuvchilar, tizim arxitektorlari va startapni boshqara oladigan operatsion menejerlarning yetishmasligidan aziyat chekmoqda. O‘z navbatida, atigi 10 foiz respondentlargina yangi ixtirolarning g’oyaviy murakkabligini to‘siq deb topgan. Bu raqamlar innovatsion to‘xtab qolishning negizida kapital va huquqiy infratuzilmalardagi nosozliklar (institutsional bo‘shliqlar) birlamchi ekanligini yaqqol tasdiqlaydi.

Yuqorida batafsil bayon qilingan miqdoriy va empirik natijalar radikal, ya’ni bozorni tubdan o‘zgartiruvchi innovatsiyalarning O‘zbekistonda keng quloch yozishiga to‘sqinlik qilayotgan juda chuqur qatlamli, fundamental muammolarni ochib beradi. Duglass Nortning institutsional matricasini qo‘llagan holda tahlil natijalariga tayansak, O‘zbekiston iqtisodiyotida “0 dan 1 gacha” innovatsiyalarga qarshi turgan institutsional to‘siqlarni asosan to‘rtta yirik, o‘zaro bog’liq guruhga ajratib, chuqurlashtirilgan tarzda muhokama qilishimiz ilmiy jihatdan to‘g’ri bo‘ladi.

O‘zbekistonning amaldagi institutsional muhiti amaliyotda muvaffaqiyatsizlikka uchragan (bankrot bo‘lgan, ammo xato qilmagan) tadbirkorlarni, innovatorlarni himoya qiluvchi qonuniy “xato qilish huquqi” mexanizmlarini to‘liq bermaydi. Garchi O‘RQ-630-sonli Qonunning o‘zida innovatsion faoliyatning amalga oshmaslik xavflari haqida tushunchalar kiritilgan bo‘lsa-da , amaliy huquqni qo‘llash (law enforcement) amaliyoti, sud va tekshiruv organlari jarayonlarida moliyaviy javobgarlik o‘ta qat’iydir. Hozirgi byurokratik moliya tizimi doirasida davlat jamg’armalari (Innovatsion rivojlanish agentligi qoshidagi fondlar) yoki davlat ishtirokidagi tijorat banklaridan olingan va tasdiqlangan grant mablag’lari oxir-oqibat muvaffaqiyatsiz bo‘lib chiqqan innovatsion loyihaga sarflangan taqdirda, loyiha asoschisi va olimlarni davlat mulkini talon-toroj qilishda yoxud maqsadga muvofiq bo‘lmagan harajatlarda ayblash xavfi haligacha yuqori saqlanib qolmoqda. Oqibatda nima sodir bo‘ladi? Bu rasmiy to‘siq o‘z navbatida norasmiy institutsional cheklovni -“qo‘rquv va qochish” (risk aversion) sindromini keltirib chiqaradi. Natijada, innovatsion g’oyasi bor tadbirkorlar aslo “0 dan 1 gacha” qiyin va xatarli hududga kirmaydilar, balki faqat kafolatlangan, dunyoda 100 marta sinovdan o‘tgan oddiy (1 to n) modellar bo‘yicha loyihalar yozishga o‘tadilar. Bu milliy fan va texnikaning ilgarilab ketishiga tushirilgan eng katta institutsional tormozdir.

[2] UNDP Digital Economy Study hisobotidagi ma'lumotlarga asoslanib ishlab chiqilgan

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida raqobatbardosh, texnologik o‘ta ilg’or bo‘lgan “$0 to $1” turdagi radikal innovatsiyalarni (ixtirolarni) shakllantirish, moliyalashtirish va ularni iqtisodiyotning real tarmoqlariga muvaffaqiyatli joriy etish yo‘lida mavjud bo‘lgan, bir necha o‘n yillik ildizga ega bo‘lgan institutsional to‘siqlarni chuqur tahlil qilish jarayoni shuni ilmiy asosda tasdiqlaydiki, mamlakatdagi joriy innovatsion o‘sish va statistik ijobiy natijalar ayni paytda asosan faqatgina rivojlangan davlatlardan va xorijiy ilg’or sheriklardan mavjud texnologiyalarni import qilish (texnologiyalar transferi) hamda ularni biroz qisman takomillashtirish yoxud mahalliylashtirish (“1 dan n gacha” o‘sish) hisobiga uzluksiz ravishda amalga oshmoqda. Davlat tomonidan so‘nggi 5-6 yil ichida o‘yin qoidalarini aniqlashtirish va me’yoriy-huquqiy bazani isloh qilib, takomillashtirish, hududiy innovatsion moddiy infratuzilmalarni (texnoparklar binosini) qurish va mahalliy olimlar hamda innovatsion jamoalar startaplarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash uchun, xususan, O‘RQ-630 “Innovatsion faoliyat to‘g’risida”gi qonunning hayotga tadbiq etilishi va 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan ulkan Strategiya doirasida salmoqli va shubhasiz ijobiy huquqiy qadamlar tashlangan bo‘lsa-da, haqiqiy, bozorni larzaga soluvchi disruptiv (radikal) kashfiyotlar yaratilishiga g’ov bo‘lib kelayotgan bir nechta ziddiyatli to‘siqlar mavjudligi yaqqol ma’lum bo‘ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 24-iyuldagi O‘RQ-630-sonli “Innovatsion faoliyat to‘g’risida”gi Qonuni. LexUZ -O‘zbekiston qonunchiligi ma’lumotlar milliy bazasi.
2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-iyuldagi “2022-2026-yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to‘g’risida”gi PF-165-son Farmoni.
3.World Intellectual Property Organization (WIPO). Global Innovation Index 2025. Uzbekistan Country Profile and Rankings. URL: https://www.wipo.int/gii-ranking/en/uzbekistan
4.Jahon Intellektual Mulk Tashkiloti (WIPO). Global Innovation Index 2025: Economy profiles (Uzbekistan PDF report).
5.United Nations Development Programme (UNDP). (2025). O‘zbekistonda Raqamli Iqtisodiyot va Startaplar ekotizimini o‘rganish bo‘yicha tahliliy hisobot.
6.Matsapayev A.Q. O‘zbekiston respublikasida innovatsion faol korxonalar faoliyatini statistik usullarda baholash masalalari // Inlibrary.uz / SCIN (Science and Innovation), O‘zbekiston.
7.Dadamirzayev M. O‘zbekiston hududlarida oziq-ovqat sanoati korxonalarining innovatsion faolligi va hududiy taqsimlanishi // Namangan davlat texnika universiteti ilmiy nashrlari.
8.Sidiqov J. Ijtimoiy innovatsiyalarni tatbiq etishdagi muammolar va yechimlar. “O‘zbekiston -2030: Innovatsiya, fan va ta’lim istiqbollari” Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari.
9.Vahobov J. Kraudfanding innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning zamonaviy mexanizmi // Cyberleninka.ru. O‘zbekiston moliya bozorini o‘rganish.